

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Geef mij maar Amsterdams?

van der Sijs, Nicoline; Doreleijers, Kristel

published in

Onze Taal

2019

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van der Sijs, N., & Doreleijers, K. (2019). Geef mij maar Amsterdams? *Onze Taal*, 5, 22-23.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

Hoe bekend zijn Amsterdamse woorden? En wie gebruikt ze nog? Hebben *porem* en *drijfsijsie* hun langste tijd gehad? Onlangs is er onderzoek naar gedaan.

KRISTEL DORELEIJERS EN
NICOLINE VAN DER SIJS

Geef mij maar Amsterdams?

Ook dankzij nationale beroemdheden als André Hazes (“Ik bin so eensom sonder jouw”) en Johnny Jordaan (“Geef mai maor Amsterdam, men Mokums paradais”) weet iedere Nederlander wel hoe het Amsterdamse dialect klinkt. Maar hoe zit het met de typisch Amsterdamse woorden en uitdrukkingen? Hoe bekend zijn die? Om dat te onderzoeken hebben we van november 2018 tot april 2019 de test ‘Hoe goed is jouw Amsterdams?’ geplaatst op de website van het populairwetenschappelijke tijdschrift *Quest*.

MIX

De test bestond uit vijftien meerkeuzevragen, zoals: ‘Wat betekent de Amsterdamse uitdrukking *een snee in de neus hebben*?’ Deelnemers konden kiezen uit: ‘gewond zijn na een schermutseling’, ‘dronken zijn’, ‘gefopt, bedrogen zijn’ en ‘doorhebben dat iets gaande is’.

41 procent van de deelnemers koos het juiste antwoord: ‘dronken zijn’. De woorden uit de test zijn gekozen uit lijsten met typisch Amsterdamse woorden uit vooral het begin van de twintigste eeuw. Ze vormen een mix van eigen vormingen en Jiddische leenwoorden – het Jiddische element was in Amsterdam van oudsher heel sterk.

De Amsterdamse vormingen waarnaar we vroegen, zijn: *appies* (‘aardappels’), *drijfsijsie* (‘eend, watervogel’), *gebeft gajes* (‘rechtters’), *haarlemmerdijkies maken* (‘ruziemaken’), *mans* (‘geldbakje van straatmuzikant’), *een snee in de neus hebben* (‘dronken zijn’) en *stukkies draaien* (‘spijbelen’). En wat betreft de Jiddische leenwoorden ging het om *achenebbisj* (‘armoedig’), *bekattering* (‘uitbrander’), *bijgoochem* (‘een betweterig persoon’), *dalven* (‘bedelen’), *kinnesinne* (‘jaloezie’), *lou loene* (‘mis’), *koefnoen* (‘gratis’) en *porem* (‘gezicht’).

KOEFNOEN

De test is 3265 keer ingevuld, door 1359 mannen en 1906 vrouwen, en door mensen van allerlei leeftijden: van 504 jongeren onder de 24 tot 264 vijfenzestigplussers. Het opleidingsniveau van de invullers is over het algemeen hoog: 86 procent heeft een middelbare tot hogere opleiding gevolgd. Van de invullers komt 15% uit Amsterdam en 63% uit plaatsen verspreid over alle provincies; 22% heeft geen postcode ingevuld.

De Amsterdamse zangers Johnny Jordaan (links; 1924-1989) en Willy Alberti (1926-1985).

De bekendste woorden blijken, in aflopende volgorde, *porem*, *kinnesinne*, *achenebbisj*, *lou loene* en *bijgoochem*. Opmerkelijk is dat dit allemaal Jiddische leenwoorden zijn. Het onbekendst zijn de uitdrukkingen *haarlemmerdijkies maken* en *stukkies draaien*, en de Jiddische woorden *dalven* en *koefnoen*. Van deze woorden kent slechts hoogstens een derde van de invullers de juiste betekenis. Overigens is *koefnoen* een instinker: de meeste invullers kozen voor de betekenis ‘typetje’, ongetwijfeld vanwege het gelijknamige televisieprogramma, maar het juiste antwoord is ‘gratis’. Het Jiddische woord *koefnoen* is eigenlijk een letterwoord: de Hebreeuwse letters *koef* (k) en *noen* (n) vormen *k.n.*, dat staat voor ‘kost niets’.

Er kwam geen duidelijk verschil in opleidingsniveau van de invullers naar voren. Drie uitdrukkingen zijn vooral bekend bij mannen: *snee in de neus*, *bijgoochem* en *gebeft gajes*. Zou de betekenis hier een rol spelen?

LEEFTIJD

Er bleek wel een duidelijk leeftijdsverschil te zijn: op alle vragen scoorden de oudere invullers hoger. Dat hoeft geen verbazing te wekken, want uit een groot onderzoek van de Vlaamse taalpsycholoog Marc Brysbaert blijkt dat de woordenschat van taalgebruikers gedurende hun hele leven blijft groeien. In sommige gevallen echter zijn de verschillen tussen ouderen en jongeren groter dan verwacht. Zo blijkt maar een kwart van de jongeren *drijfsijsie* te kennen, tegenover driekwart van de ouderen. Ook *gebeft gajes* en *snee in de neus* vertonen een generatiekloof. Die uitdrukkingen zouden in de toekomst weleens kunnen verdwijnen, omdat ze kennelijk niet meer worden doorgegeven.

Daarentegen kent ook de meerderheid van de jongeren de Jiddische leenwoorden *porem*, *kinnesinne*, *achenebbisj*, *lou loene* en *bijgoochem*. Hetzelfde geldt voor *bekattering*, maar dit wordt met name onder jongeren vaker geassocieerd met ‘pak slaag’ dan met ‘uitbrander’.

hier voltrekt zich waarschijnlijk onder onze ogen een betekenisverandering.

Dat leeftijd niet alleen een rol speelt bij de kennis van Amsterdamse woorden maar ook bij het gebruik ervan, blijkt uit de laatste vraag, waarin deelnemers konden aangeven of ze van een bepaald woord de Amsterdamse of de Nederlandse variant ook werkelijk gebruiken. Oudere deelnemers blijken vaker, in alle gevallen voor meer dan 60%, te kiezen voor de Amsterdamse varianten *snorder*, *toges*, *linkmiegel*, *geinponem*, *tinnef*, *hassebassie* en *geteisem*, terwijl jongeren een duidelijke voorkeur hebben voor (*illegale*) *taxichauffeur*, *achterwerk*, *sluwe vent*, *grappenmaker*, *rotzooi*, *borreltje* en *gespuis*. Dit betekent dat ook een flink deel van de niet-Amsterdammers die de enquête hebben ingevuld, zegt typisch Amsterdamse uitdrukkingen te gebruiken, en dat is opmerkelijk. Wat daar de achtergrond van is, is niet precies te achterhalen; misschien speelt mee dat mensen die Amsterdamse woorden gewoon aantrekkelijk vinden.

MOOISTE WOORD

De Jiddische woorden *porem*, *kinnesinne*, *acheneb-bisj*, *bijgoochem* en *koefnoen* blijken duidelijk bekender te zijn onder Amsterdammers dan onder niet-Amsterdammers, daarmee blijk gevend van hun oorsprong. Maar ook buiten Amsterdam zijn ze heel bekend. Zo kent 80,4% van de Amsterdammers en 66,6% van de niet-Amsterdammers het woord *bijgoochem* – dat in 2014 werd verkozen tot mooiste Amsterdamse woord.

Van de woorden die ooit als typisch Amsterdams golden, zijn het de Jiddische leenwoorden die zich tot ver buiten Amsterdam en over alle generaties hebben verbreid. Amsterdamse vormen als *stukkies draaien* en *drijfsijsje* lijken daarentegen gedoemd te verdwijnen. ◀

ANTWOORDEN TAALTEST

(zie pagina 13)

A. Spelling

1. c. *déjà-vu*-indruk
2. a. feniks
3. c. guerrillaoorlog

B. Woordenschat

1. a. korrelij
2. c. vernederen
3. b. wereldwijde gemeenschap van moslims

C. Zoek de fouten

1. *acupuncturist*, *aanbeval*, *zelfgebrouwen*.
2. *abstinentie*, *promiscue*.

D. Extra

De knoop op pagina 13 is een platte knoop.

Meer uitleg over de schrijfwijzen *promiscue*, *déjà-vu*-indruk en andere woorden vindt u op onzetaal.nl/taaladvies.

DE CRAEMER

Draagvlak

In België trekken op 26 mei alle meerderjarige Belgen naar de stembus voor de verkiezingen voor het Federaal Parlement, het Europees Parlement en de regionale parlementen.

Als politiek dier volg ik de debatten tussen de verschillende partijkopstukken op de voet. Ik luister daarbij ook graag naar het taalgebruik. Wat me dit jaar opvalt, is dat politici over alle partijgrenzen heen een woord ontdekt hebben waar ze gek op zijn: *draagvlak*. Het woord wordt al langer gebruikt, maar het valt op dat het ons dit jaar in elk debat om de oren vliegt. Er is een draagvlak om de kerncentrales open te houden en er is een draagvlak om ze te sluiten. En ook voor minder migratie bestaat er een draagvlak, maar voor meer eveneens.

Wie heeft in godsnaam dat woord gelanceerd en denkt daarbij dat er iets substantieels mee gezegd wordt? Journalist Joël De Ceulaer drijft op Twitter vaak de spot met de zogenoemde ‘debatfiches’ van de politieke partijen. Op zulke fiches krijgen partijleden instructies over wat ze bij bepaalde vragen van journalisten kunnen antwoorden. Ik ben ervan overtuigd dat op elke fiche van onze partijen, van links tot rechts, het woord *draagvlak* met een fluostift gemarkeerd is. Als een woord zó vaak gebruikt wordt, wordt het een hol woord. En wie holle taal gebruikt, komt niet betrouwbaar over. Ook: zijn onze politici zo oncreatief met taal dat ze niet op het idee komen om *draagvlak* af en toe te vervangen door iets anders? Wat denken ze van ‘Dit idee geniet goedkeuring van de bevolking’ of ‘Ik geloof dat de bevolking zich achter onze visie kan scharen’? Daarmee zeg je net hetzelfde, maar ben je geen papegaai die de ander na-aapt.

De 17-jarige Anuna De Wever, hét gezicht van de klimaatspijbelars in België, verraste me elke keer weer met haar frisse taal: geen *draagvlak* te bespeuren. Maar o wee: ook Anuna is inmiddels besmet met het *draagvlak*-virus.

Ben ik te streng? Politiek is een harde stiel en het kan lastig zijn om moeilijke materie helder te verwoorden. Moet ik het onze politici (en Anuna) vergeven dat ze liever een vaag woord gebruiken dan een inspirerende zin? Op Twitter wordt er inmiddels volop de spot mee gedreven onder de hashtag *#draagvlak*. Idem trouwens met de zinsnede *een positief en verbindend project*, gelanceerd door de nieuwe liberale Gentse burgemeester, maar inmiddels gretig overgenomen door andere partijen (*#positiefenverbindendproject*).

Slotsom: ik denk niet dat ik te streng ben. Ik denk dat de mensen die ons vertegenwoordigen beter kunnen, en ons geen woorden in het gezicht moeten gooien die zó kapotgebruikt zijn dat niemand er nog naar luistert.

ANN DE CRAEMER